Kirurger i gräl om Garibaldis skottskada

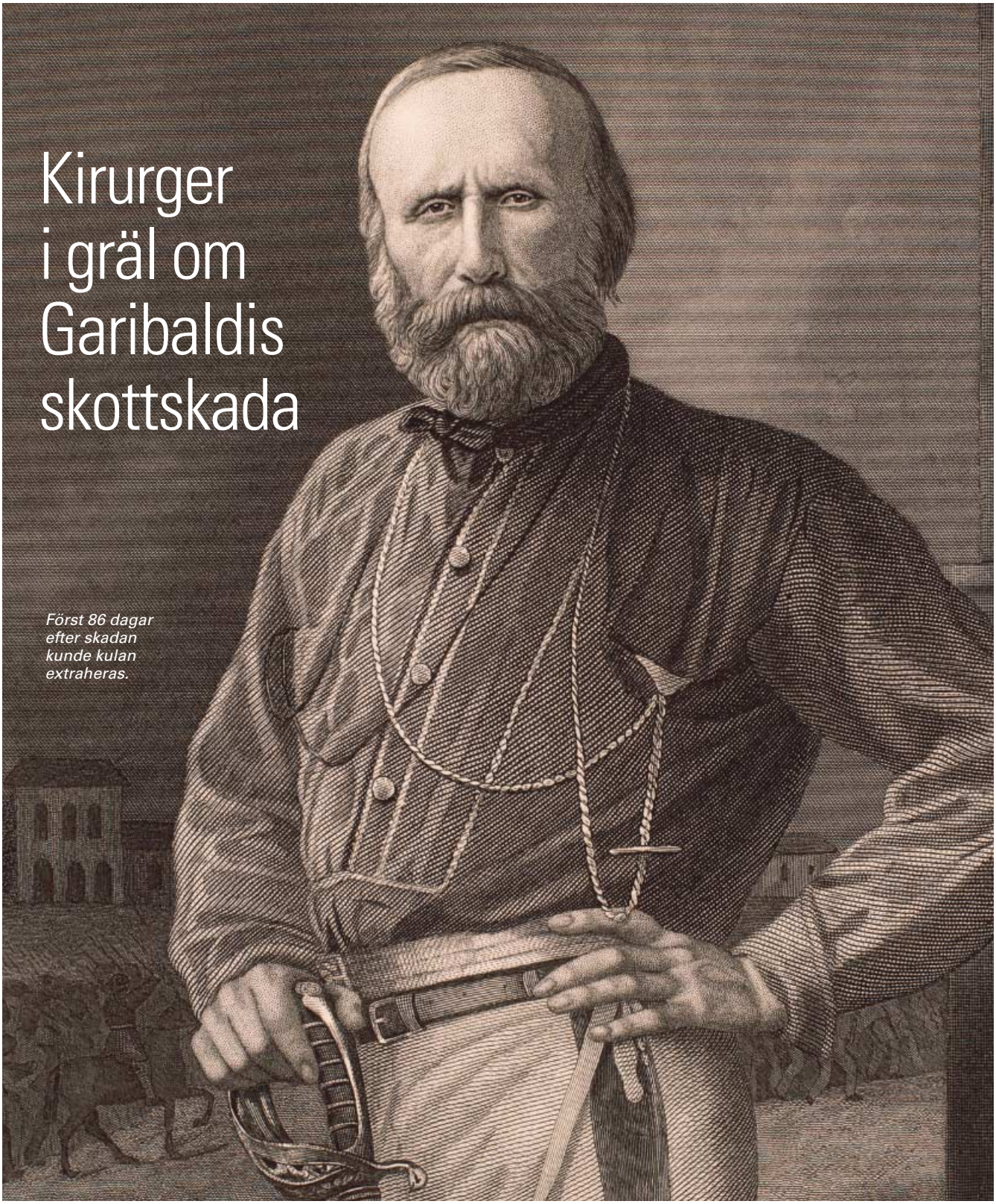

Först 86 dagar efter skadan kunde kulan extraheras.

Bild: Superstock/Great Shots

När kirurgers ära och rykte står på spel kan diskussionens vågor gå höga. Så var fallet när italienska, engelska, ryska och franska kirurger råkade i gräl om den bästa terapin för den italienske frihetskämpen Giuseppe Garibaldis skottskada.

Garibaldi (1807–1882) föddes i Nizza (Nice). Han engagerade sig tidigt i de revolutionära grupper som ville befria Italien från främmande makters välde. I anslutning till ett upprorsförsök i Genua 1834 dömdes han i sin frånvaro till döden men lyckades undkomma och flydde till Sydamerika, där han som frivillig deltog i befrielsekampen mot Spanien och Portugal.

Återkommen till Italien deltog han med en frivilligkår i striderna mot Österrike, men hans stora stund var när han den 6 maj 1860 med 1 000 »rödskjortor« seglade till Marsala på Sicilien, där befolkningen snabbt anslöt sig till hans uppror mot den neapolitanske kungen Frans II, som tvangs abdikera 1861.

Det neapolitanska kungariket anslöts till Sardinien, vars kung Viktor Ema-

nuel proklamerades till kung av Italien.

Småstaterna i norr hade redan anslutit sig, men kvar fanns Kyrkostaten, där påven hade starkt stöd av franska trupper. Garibaldi startade våren 1862 en ny frivillig expedition för att erövra Rom, men det officiella Italien tvangs av Frankrike att ingripa, och vid Aspromonte möttes frivilligstyrkan av reguljära italienska trupper, som gav eld. Garibaldi träffades av en kula i höger vrist. Han vägrade att låta sina soldater skjuta mot italienare, kapitulerade och fördes som fånge till Varignano invid Spezia, där hans sårskada undersöktes av en stab italienska läkare.

Garibaldis djärva bedrifter hade gjort honom enormt populär i stora delar av Europa, särskilt i England. Till och med drottning Victoria uttalade sin uppskattning av honom. I Sverige sägs nästan varje familj ha haft en bild av honom på väggen. Nu strömmade gåvor och hyllningar till hans sjukbädd.

De italienska läkarna kunde inte enas om huruvida kulan fanns kvar i vristen, och hur skadan skulle behandlas. Någon yrkade på amputation. I England väckte detta stor indignation, en insamling startades som snabbt inbringade mer än tusen guineas, och kirurgprofessor Richard Partridge vid Kings College Hospital i London skickades till Italien för att ge en »second opinion«.

Detta väckte protest i The Lancet, som skrev att Partridge inte hade någon erfarenhet av skottskador, och att arrangemanget var en form av »patientstöld«, ett då i England mycket uppmärksammat beteende som ansågs strida mot all kollegialitet. Att resa till Garibaldi utan inbjudan från dennes läkare ansågs innebära att Partridge både hade brutit mot en kardinalregel för medicinsk etikett och fallit undan för lekmannamässig popularitetsjakt.

Partridge blev dock hjärtligt mottagen av Garibaldis läkare och erbjöds att undersöka patienten, som han fann i gott allmäntillstånd, ehuru utmärglad, men med hygglig aptit, lugn puls och ren tunga. Kulan hade inte penetrerat leden, och skadan borde läka om benet hölls stilla och patienten fick god omvårdnad.

British Medical Journal refererade italienska läkare som ansåg att kulan fanns kvar i Garibaldis fot, vilket tidskriften inte accepterade efter Partridges klara diagnos.

Men såret läkte inte. I slutet av oktober tillstötte sepsis, och amputation övervägdes ånyo. Först tillkallades emellertid professor Auguste Nélaton från Paris. Han var lärjunge till Dupuytren och en skicklig kliniker, som utvecklat tekniker och särskilda instrument för extraktion av blåsstenar samt för ovariotomi, där han använde en nykonstruerad troakar och en klämmare.

Tack vare Auguste Nélatons specialtillverkade sond kunde man konstatera att kulan fanns kvar i foten.

Nélaton undersökte såret med en sond, som efter en tum in i såret hejdades av något hårt. Känslan och det dova ljudet skilde sig markant från det som brukade framkallas av nekrotiskt ben. Det talade för att det var kulan som kändes. Nélaton rekommenderade att sårkanalen skulle dilateras och kulan extraheras med tång. Själv återvände han omedelbart till Paris.

De italienska läkarna tvistade om huruvida extraktion var möjlig eller ej. Nu hade Partridge återvänt till Spezia i sällskap med den ryske kirurgen Pirogov, och situationen utvecklade sig till en strid mellan engelska och franska kirurger, där samtligas anseende stod på spel. Diskussionen genljöd över hela Europa.

Nélaton konstruerade nu en ny sond, med en oglaserad porslinsknopp som skavde av litet bly från kulan. Sonden skickades till professor Zanetti i Florens, som konstaterade att kulan fanns kvar i botten av såret. Med en tång extraherade han kulan den 23 november, 86 dagar efter skottskadan. Kulan hade genom att studsa mot en sten fått formen av en frihetsmössa (!), sådan som Garibaldis friskaror bar.

Operationen utlöste jubel utöver Europa, bindor färgade av Garibaldis blod såldes som souvenirer. En engelsman bjöd en fabulös summa för kulan, men Garibaldis son vägrade att skiljas från den. Nélaton fick i present en snusdosa av guld med Garibaldis bild på.

Partridge, som hade missat diagnosen, fick sitt anseende skamfilat och dog utarmad 1873. Nélaton, däremot, blev världsberömd som Garibaldis räddare, fick hederslegionen och blev hovkirurg hos Napoleon III, som led av blåsstenar med cystopyelit samt uretraförträngning efter en gonorré. Läkarna diskuterade sondering och någon form av stenkrossning med tång, men Nélaton avrådde på grund av den pågående infektionen, och man avstod.

Nélaton skötte också den övriga kejserliga familjen; han punkterade bl a en abscess i kronprinsens höft. Han kallades till spanska hovet som dess läkare, och han fick många kända personer som patienter. Han utvecklade ett samarbete med den den parisiske instrumenttillverkaren Charrière, vars namn ju finns kvar som storleksmått på Nélatons urinkatetrar.

Hans lärjungar uppskattade mycket hans anpråkslösa sätt och hans föreläsningar bl a om läkaretik. Han krävde rena och hygieniska sjukhuslokaler och använde i sina förband alkohol med kamfer, som tycks ha haft god antiseptisk effekt; han hade uppseendeväckande låg mortalitet långt före Lister. Han dog, mycket rik, 1873.

De italienska kirurgerna fick mycket beröm av British Medical Journal, som förklarade sig ångra sina tidigare nedsättande omdömen om dem. Hela förloppet skänkte ett ökat anseende åt kirurgerna, som visat att de inte bara var hantverkare utan också med hjälp av alltmer förfinade instrument utvecklade en avancerad läkekonst.

Nils Brage Nordlander
med dr, Uppsala

Referenser

Moscucci O. Garibaldi and the surgeons. J R Soc Med 2001;94:May 5.

Smithy DM. Garibaldi. Milano: Paperbacks Lerici; 1966.

Ougouag AT. Bibiliographie de Nélaton. Paris: Dupuytren-Copy; 1975.